

سنجش کارایی و رتبه‌بندی شاخص‌های طبیعی و زیرساخت‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام، با استفاده از تحلیل رگرسیونی و تحلیل سلسله مراتبی TOPSIS

سعید ملکی^۱علیرضا پرویزیان^۲هاجر احمدی^۳

چکیده

بدون شک، مقوله گردشگری، موضوعی جدید برای ذهن بشر محسوب نمی‌شود. در ابتدا هدف انسان جستجوگر از گردش روی زمین، دست یافتن به نقاط دیده‌نشده و بکر بود؛ ولی امروزه، تفریح، تفرج، سیاحت، زیارت، گذرانیدن اوقات فراغت و ... به انگیزه‌های او افزوده شده است. هدف اصلی این پژوهش، سنجش کارایی و رتبه‌بندی شاخص‌های طبیعی و زیرساخت‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام می‌باشد. روش تحقیق، کاربردی و ماهیت آن، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی است. برای گردآوری اطلاعات و داده‌های مربوط به شاخص‌های پژوهش، از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۲، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات در بخش رتبه‌بندی شهرستان‌های مورد پژوهش، از مدل تحلیل سلسله مراتبی تاپسیس، برای شناسایی تأثیر شاخص‌های منتخب در گردشگری استان، از مدل تحلیل برآزش رگرسیونی در محیط نرم‌افزار SPSS و جهت نمایش توزیع فضایی-مکانی از نرم‌افزار GIS استفاده شده است. تحلیل یافته‌ها با مدل تاپسیس، نشان می‌دهد که در بین گزینه‌های تحقیق، شهرستان ایلام، بالاترین رتبه را از نظر شاخص‌های منتخب تحقیق داراست و شهرستان‌های آبادان، ایوان، مهران، چرداول، دهلران، دره‌شهر، ملکشاهی، سیروان و بدره نیز به ترتیب، رده‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

واژگان کلیدی: سنجش، شاخص‌های گردشگری، شهرستان‌های ایلام، تحلیل رگرسیونی، تحلیل سلسله مراتبی TOPSIS.

مقدمه و بیان مسئله

«بدون شک، مقوله گردشگری، موضوعی جدید برای ذهن بشر محسوب نمی‌شود. اینکه انسان از دیرباز به واسطه حس کنجکاوی در پی کشف ناشناخته‌ها و مکان‌های جدید بوده است، امری ثابت شده در تاریخ زندگی بشر است. در ابتدا هدف انسان جستجوگر از گردش روی زمین، دست یافتن به نقاط دیده‌نشده و بکر بود؛ ولی گردشگران امروزه انگیزه‌های متفاوت‌تری برای گام زدن بر این کره خاکی دارند و اهداف آنها به تفریح، تفرج، سیاحت، زیارت و گذراندن اوقات فراغت افزایش یافته است» (زندیه و گودرزیان، ۱۳۹۳: ۶۰). «گردشگری که در دنیای قدیم، منحصر به امور زیارت، پیام‌رسانی، مسافرت‌های استثنایی جاسوسان، ماجراجویان و طالبان علم بود، امروزه به مثابه یکی از مسائل مهم و مؤثر اقتصادی و یکی از عوامل برجسته ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهانی، درخور و توجه و بررسی است» (سهمگین، ۱۳۸۴: ۲۰). «شکل امروزی گردشگری از پدیده‌های جنگ جهانی دوم است» (اردستانی، ۱۳۸۷: ۱۳۱). «در سال ۱۹۹۹ کنفرانس ملل متحد درباره محیط و توسعه و کنفرانس زمین در ریوا اظهار کردند که سفر و گردشگری، به عنوان یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد، شرایط مناسب و مثبتی را برای رسیدن به توسعه پایدار فراهم می‌آورد» (دیپلو.تی.او، ۱۳۷۸: ۱). «شواهد تاریخی فراوانی دال بر این مدعا وجود دارد که گردشگری از دیرباز در ایران، رونق داشته» (موسایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶)؛ «اما به شکل امروزی، از اواسط دهه ۴۰ وارد ایران شده است» (اردستانی، ۱۳۸۷: ۱۳۱). «صنعت گردشگری در این کشور، آنچنان که باید، رشد و توسعه نیافته؛ در نتیجه موفقیت‌چندانی برای جذب گردشگر و دستیابی به مزایای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی صورت نگرفته است» (موسایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶). استان ایلام از آن جهت به عنوان قلمرو پژوهش حاضر، برگزیده شده است که بر اساس آمار و اطلاعات موجود در حوزه‌های مختلف مؤثر بر گردشگری؛ به ویژه زیرساخت‌های گردشگری، فاصله قابل ملاحظه‌ای را با استانداردهای ملی داراست. عدم سرمایه‌گذاری، عدم برنامه‌ریزی برای فرهنگ‌سازی در جهت ممانعت از تخریب آثار ملی، تخریب ابنیه باارزش فرهنگی، تنوع قومیت‌ها، چالش‌های مدیریتی و ... از اموری هستند که پرداختن به مقوله گردشگری را در این استان اجتناب‌ناپذیر کرده‌اند؛ بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱. مهم‌ترین شاخص‌های طبیعی و زیرساخت‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام کدام‌اند؟
۲. وضعیت پراکنش شاخص‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام چگونه است؟

مبانی نظری

«گردشگری، معادل فارسی واژه توریسم در زبان‌های انگلیسی، فرانسه و آلمان است. واژه توریسم از دو

بخش تشکیل شده است: تور؛ به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت و ایسم؛ پسوندی است که اشاره به مکتب یا اندیشه فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد؛ بنابراین، توریسم؛ یعنی مکتبی که پایه فکری آن، سیاحت و گردشگری است» (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳). «در متون فارسی، معادل‌های گوناگونی برای واژه توریسم آمده است؛ مانند: گردشگری، جهانگردی، سیاحت، تفریح؛ حتی ایرانگردی. با در نظر گرفتن ابعاد مختلف، به نظر می‌رسد که بهترین گزینه ممکن، واژه گردشگری است» (موحد، ۲۰۰۷: ۴۳). «توریسم، به عنوان یکی از کلیدی‌ترین بخش‌های توسعه و پیشرفت دنیای امروز، دارای آثار مختلف مثبت و بسیار مهمی است؛ اما در مقابل، اثرات منفی گسترش بی‌رویه توریسم، چه از لحاظ اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، چه از جهت زیست‌محیطی غیرقابل انکار است» (زاهدی، ۱۳۸۵: ۳۹). «گردشگری می‌تواند باعث افزایش درآمد مردم در مقصد شود؛ زیرا پولی که گردشگران در مقصد خرج می‌کنند، درآمد را بالا می‌برد و با وضع مالیات نیز پایه‌های مالیاتی در کشور افزایش می‌یابد؛ همچنین می‌تواند بر محیط، تأثیرات مثبت یا منفی بگذارد. با استفاده از درآمدی که از گردشگری به دست می‌آید، می‌توان به حفظ و بهسازی و بازسازی محیط‌های گردشگری پذیر پرداخت. با ورود مسافر یا گردشگر به هر مکان و به تبع آن، افزایش درآمد، بودجه لازم برای حفظ آثار تاریخی و به طور کلی، محیط گردشگری پذیر به دست می‌آید» (گی-چاک، ۱۳۸۵: ۳۲۰). «تأثیر گردشگری بر شهر، هم از نظر فعالیت مسافرتی و امور زیربنایی برای پذیرش و اسکان گردشگران و هم از نظر تأثیرپذیری مستقیم از آنها، بسیار درخور توجه است» (حاجی-نژاد و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۴). «بر اساس چهار دهه تحقیقات بانک جهانی، گردشگری، به عنوان اهرمی قدرتمند در امر توسعه مورد تأیید قرار گرفته است؛ به طوری که مروری بر مبانی نظری صنعت گردشگری، نقش این صنعت را به عنوان عاملی تأثیرگذار بر توسعه نشان می‌دهد. گردشگری و سفر، تغییراتی در ناخودآگاه همگانی و سامانه ارزش‌های فردی، الگوهای رفتار، ساختار جامعه، شیوه زندگی و کیفیت زندگی به وجود می‌آورد» (همان: ۱۰۲)؛ «در واقع می‌توان گفت که امروزه گردشگری، مفیدترین بخش صنعتی جهان است و حدود ۱۳ درصد از تولید ناخالص ملی را تشکیل می‌دهد. این صنعت، بالغ بر ۱۰۰ میلیون کارمند و بیشترین نیروی انسانی را به کار می‌گیرد» (همان: ۱۰۳). «به دلیل تأثیر فرصت‌های شغلی ناشی از گردشگری بر جمعیت‌پذیری مناطق و افزایش تقاضای کاربری‌های مسکونی، مقوله اشتغال، جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری دارد؛ چراکه به واسطه ایجاد مشاغل اصلی، مشاغل تبعی نیز شکل می‌گیرند که البته هر یک از آنها در استقرارشان به اراضی معینی برای فعالیت نیاز دارند» (پورمحمدی، ۱۳۸۷: ۲۳)؛ «در واقع گردشگری، به مثابه صنعتی مؤثر و تأثیرگذار بر جوامع، توانسته است توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را به خود جلب کند. این صنعت، فعالیتی گسترده است که تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی مهمی را با خود به همراه دارد و هر یک در جای خود، قابل بحث و بررسی است» (علیزاده، ۱۳۸۲: ۵۷). «درباره گردشگری

و پیامدهای آن، نظریه‌های بسیاری مطرح شده که یکی از آنها نظریه «ظرفیت پذیرش» است. این نظریه در بحث زیست محیطی گردشگری، مفهومی بسیار پراهمیت است و بیان می‌دارد که با به پایان رسیدن (تکمیل شدن) آن در یک منطقه، وجود گردشگران اضافی به محیط زیست آسیب می‌رساند و میزان رضایت دیگر گردشگران نیز تا حد قابل توجهی کم می‌شود» (داس ویل، ۱۳۸۶: ۳۳). نتایج مطالعات، بیانگر این واقعیت است که به دلیل ضعف بنیۀ مالی، در اکثر موارد برای سرمایه‌گذاری در ساخت هتل‌ها، فروشگاه‌های بزرگ و سایر زیربناهای مورد نیاز گردشگری، ساکنان غیربومی یا خارجی، وارد صحنه می‌شوند و اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ حتی اجناس مورد نیاز گردشگران را از سایر مناطق به آنجا وارد می‌کنند» (توسیم، ۱۳۸۰: ۲۳۹). «کینگ و همکارانش از بعد دیگر، به بررسی دیدگاه ساکنان پرداخته‌اند. آنها معتقدند کسانی که از فعالیت‌های گردشگری، منافع شخصی کسب می‌کنند آن را خیلی مثبت ارزیابی می‌نمایند؛ اما کسانی که منافع شخصی عایدشان نمی‌شود، نگرشی منفی به آن دارند» (برایان کینگ و همکاران، ۱۹۹۳: ۶۶۵). گردشگری، در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند و در راستای انگیزه‌های متفاوتی شکل می‌گیرد؛ جدول شماره (۱) برخی از مهمترین آنها را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۱). برخی از مهمترین انگیزه‌های گردشگران

دیدار دوستان و خویشاوندان	رفع مسائل درمانی - بهداشتی
حضور در نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها	خریدهای تفریحی و دلایل شخصی
بازدید از میراث فرهنگی	مسائل ورزشی
سفرهای مذهبی و زیارت	مسائل آموزشی
حضور در مراسم و محل	سفرهای روزانه و اداری

مأخذ: (شهپیان، ۱۳۹۰: ۱۲۳)

«در واقع شاخص‌های گردشگری، رابطه کلی گردشگری و محیط، تأثیر عوامل محیطی بر فعالیت گردشگری، تأثیر صنعت گردشگری بر روی محیط و واکنش مورد نیاز جهت ارتقا و حفاظت وضعیت سیستم در جهت پایداری در مکان‌های مختلف گردشگری را فراهم می‌آورد» (کوکوسی و مکس، ۱۳۸۱: ۵۷). «امروزه شهرها از پربیننده‌ترین مقاصد گردشگری جهان به شمار می‌آیند که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگرند» (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۲). «دولت‌ها به منظور جذب بیشتر گردشگران به مکان‌های گردشگرپذیر؛ همچنین، کسب درآمد بالاتر، به برنامه‌ریزی برای مهیا ساختن این گونه محیط‌ها اقدام می‌کنند؛ بنابراین، گردشگری، توانسته است به عاملی تأثیرگذار در تغییر شکل فضایی مکان‌های مورد بازدید، بدل شود و چهره این مکان‌ها را نیز تغییر دهد؛ البته باید گفت که تأثیرات گردشگری، تنها تأثیرات مثبت نیستند؛ بلکه عدم نظارت بر چگونگی استفاده از محیط‌های گردشگرپذیر، می‌تواند آنها را تخریب کند» (گریفین، ۱۳۷۸: ۱۰). «لازم است همگام با برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری، به پایداری آن نیز توجه شود و خواست‌ها و نیازهای جامعه

میزبان نیز در نظر گرفته شود» (دیپلو.تی.او، ۱۳۷۸: ۱). «همگام با توجه به جامعه میزبان نیز لازم است خواست و نیاز گردشگران مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا تجربه‌های شخصی گردشگر، کلید موفقیت در راهبرد توریسم است؛ از این رو، راهبرد موفق توریسم باید شرایطی را فراهم کند که گردشگران، تجربه‌های خوشایندی داشته باشند» (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۲). ابراهیم پور و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر رضایت و وفاداری گردشگران در استان اردبیل (مطالعه موردی: منطقه گردشگری سرعین)»، شاخص‌های رضایتمندی و وفاداری را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که در بین عوامل سازمانی و محیطی بارضایت گردشگران؛ همچنین، بین این عوامل و رضایت گردشگران با وفاداری، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. کاظمی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در مقاله خود با عنوان «تأثیر تصویر ذهنی گردشگران بر ارزش ادراک شده از شهرهای ساحلی دریای خزر با تأکید بر نقش واسط کیفیت عوامل ادراک شده»، شاخص‌های تصویر ذهنی، کیفیت ادراک شده عوامل ملموس و ناملموس به همراه ارزش ادراک شده را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که کیفیت ادراک شده، نسبت به ارزش ادراک شده از مهمترین پیامدهای تصویر ذهنی گردشگران است. چینگ‌فو و پی چون^۱ (۲۰۱۳)، آستانی و همکاران (۱۳۹۱) و... نیز در این زمینه مطالعاتی داشته‌اند.

«محققان بسیاری در زمینه عرضه گردشگری و شاخص‌های آن اظهار نظر کرده‌اند؛ چنانکه پیرس^۲ (۱۹۸۱) عرضه گردشگری را شامل: جاذبه‌ها، حمل و نقل، اقامتگاه‌ها و تسهیلات پشتیبانی کننده؛ مانند: دفاتر خدمات سفر، خدمات بانکی، خدمات تفریحی، خرید، بیمه و زیرساخت‌ها در نظر می‌گیرد. اینسکیپ^۳، شش عامل: جاذبه‌ها و فعالیت‌ها، تأسیسات اقامتی، تسهیلات و خدمات جهانگردی، حمل و نقل، زیرساخت‌ها و عناصر نهادی را به عنوان عوامل عرضه برشمرده است. هر یک از این عوامل دارای اجزا یا عناصری است که به این شرح بیان شده‌اند: جاذبه‌ها و فعالیت‌ها: طبیعی، فرهنگی و انواع ویژه؛ تأسیسات اقامتی: هتل، مهمان‌پذیر و هتل آپارتمان؛ سایر تسهیلات و خدمات جهانگردی: عملیات سفر و گردش؛ تأسیسات پذیرایی؛ مراکز خرید، بانک‌ها و صرافی‌ها؛ تسهیلات و خدمات درمانی و پستی؛ حمل و نقل: هوایی، جاده‌ای، ریلی، آبی؛ سایر زیرساخت‌ها: آب، برق، دفع زباله، ارتباطات راه دور و عناصر نهادی: ساختار سازمانی (بخش دولتی و بخش خصوصی)، قوانین و مقررات مربوط به جهانگردی، برنامه‌ها و سازمان‌های تعلیم و تربیت، سرمایه مالی برای توسعه جاذبه‌ها، استراتژی بازاریابی و تبلیغات و هماهنگی تشکیلاتی و تسهیلات سفر» (ابراهیم زاده، ۱۳۹۳: ۳۶). «اسمیت^۴ (۲۰۰۰) گردشگری را به عنوان شبکه‌ای مرتبط و متشکل از گردشگرها و خدمات مربوط به آن تعریف می‌کند؛ خدماتی که برای تسهیل سفر، فراهم و از آنها استفاده می‌شود. گردشگر، براساس

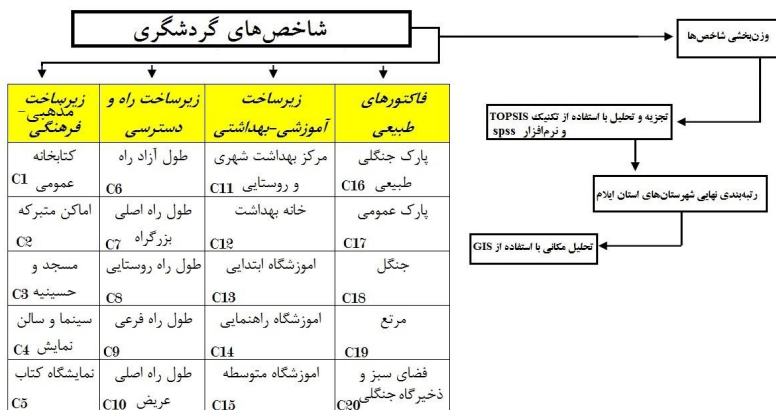
1. Ching-Fu Chen and Pei-Chun Chen
2. Pearce D. J
3. Inskip
4. Smith

مصوبات سازمان جهانی جهانگردی، فردی است که برای داشتن اوقاتی خوش، حداقل برای یک شب، به مسافرت برود. درباره جهانگردان بین‌المللی، این مدت نباید بیشتر از یکسال و برای مسافران داخلی، بیشتر از شش ماه باشد؛ همچنین، هدف اصلی گردشگر از سفر می‌باید تنها بازدید از نقاط دیدنی باشد، نه اینکه برای فعالیت‌های مختلف اقتصادی، کسب منافع مادی و غیره به منطقه سفر کرده باشد» (راوودراد و حاجی محمدی، ۱۳۸۹: ۶۴).

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر، به عنوان یک مطالعه کاربردی، با رویکرد توصیفی-تحلیلی به انجام رسیده است. برای گردآوری داده‌ها جهت دستیابی به اهداف پژوهش از مطالعات و اسناد کتابخانه‌ای و برای گردآوری اطلاعات و داده‌های مربوط به شاخص‌های پژوهش از سالنامه آماری سال ۱۳۹۲ استان ایلام و منابع آماری استاندارد استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات در بخش رتبه‌بندی شهرستان‌های مورد پژوهش، از مدل تحلیل سلسله مراتبی تاپسیس؛ برای شناسایی تأثیر شاخص‌های منتخب در گردشگری استان، از مدل تحلیل برازش رگرسیونی در محیط نرم‌افزار SPSS و جهت نمایش توزیع فضایی-مکانی نیز از نرم‌افزار GIS استفاده شده است. برای سنجش شاخص‌های گردشگری استان ایلام، با استفاده از داده‌های مندرج در سالنامه آماری استان و منابع آماری استاندارد استان، از ۲۰ شاخص فرعی در قالب ۴ شاخص کلی: زیرساخت‌های مذهبی-فرهنگی، راه و دسترسی، آموزشی-بهداشتی و فاکتورهای طبیعی استفاده شده است. نمودار شماره (۱) مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۱). مدل مفهومی تحقیق

ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

ساختار ریاضیاتی و مراحل عملکردی روش تحلیل سلسله مراتبی TOPSIS

یون و هوانگ، در سال ۱۹۸۱ «روش شباهت به گزینه ایده آل» را ارائه کردند که مورد استفاده محققان و کاربران مختلف قرار گرفت. اساس این تکنیک، بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی، باید کمترین فاصله را با راه حل ایده آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با راه حل ایده آل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد. فرض بر این است که مطلوبیت هر شاخص، به طور یکنواخت، افزایشی یا کاهششی است. جهت رتبه بندی شاخص های طبیعی و زیرساخت های گردشگری در شهرستان های استان ایلام، ابتدا ماتریس اولیه، تشکیل گردید؛ در ادامه نیز داده ها، بی مقیاس و ماتریس استاندارد، تشکیل شد. نوع بی مقیاس سازی در این تکنیک، با استفاده از روش نورم بوده که جهت یکسان سازی مقیاس های متفاوت داده ها برای تجزیه و تحلیل در مدل استفاده شده است:

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^m X_{ij}^2}}$$

در این رابطه، مقدار بی مقیاس شده گزینه i از نظر شاخص j ، و X_{ij} عملکرد گزینه i ($i=1,2,3, \dots, m$) در رابطه با معیار ($j=1,2,3, \dots, n$) در ماتریس تصمیم می باشد؛ در واقع، زمانی که m گزینه و n خصوصیت وجود دارد آلترناتیوهای مختلف وجود دارند که با X_i نشان داده می شود. برای هر گزینه، مجموعه ای از معیارها وجود دارد که مقدار آن به صورت X_{ij} نشان داده می شود؛ به عبارتی X_{ij} مقدار خصوصیت j ام می باشد. برای محاسبه وزن شاخص های ۵۰ گانه نیز از تکنیک آنتروپی استفاده شد که شامل مراحل زیر است؛

$$E_j = -k \sum_{i=1}^M (P_{ij} \times \ln P_{ij}) \quad (\text{الف}) \text{ محاسبه مقدار آنتروپی } (E_j)$$

$$d_j = 1 - E_j \quad (\text{ب}) \text{ محاسبه مقدار عدم اطمینان } (d_j)$$

(ج) محاسبه اوزان شاخص ها (W_j)

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^m d_j}$$

$$W_j^* = \frac{\lambda_j W_j}{\sum_{j=1}^n \lambda_j W_j} \quad (\text{د}) \text{ محاسبه اوزان تعدیل شده } (W_j^*)$$

بعد از محاسبه وزن هر یک از شاخصی ها، مقادیر استاندارد شده در وزن مربوط، ضرب و ماتریس موزون، تشکیل گردید؛ در ادامه، برای هر یک از شهرستان های استان ایلام، معیار فاصله ای برای آلترناتیو ایده آل (Si^+) و آلترناتیو حداقل (Si^-) محاسبه شد؛ پس از محاسبه معیارهای فاصله ای، ضریب اولویت هر یک از مناطق محاسبه گردید. لازم به ذکر است که مقدار ضریب اولویت، بین صفر و یک در نوسان است. ۱ نشان دهنده بالاترین رتبه و ۰ نشان دهنده کمترین رتبه است؛ پس از محاسبه معیارهای فاصله ای، ضریب اولویت (Ci^*) هر

یک از شهرستان‌های ایلام محاسبه گردید. شایان ذکر است که مقدار بین ۰ و ۱ در نوسان است؛ در این راستا $C_i = 1$ * نشان‌دهنده بالاترین رتبه و $C_i = 0$ * نشان‌دهنده کمترین رتبه است که از طریق زیر به دست می‌آید:

$$CL_i = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

مقدار CL_i ، حاصل تقسیم فاصله از ایده آل منفی هر گزینه بر فاصله از ایده آل منفی آن گزینه، به علاوه فاصله از ایده آل مثبت آن گزینه می‌باشد.

قلمرو جغرافیایی تحقیق

استان ایلام در باختر کشور ایران و در ناحیه‌ای کوهستانی و نیمه گرم، قرار گرفته و با ۱۹۰۴۴ کیلومتر مربع، در حدود ۱/۲ درصد مساحت کل کشور را تشکیل داده است. این استان با مرکزیت شهر ایلام، از غرب با کشور عراق، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از شمال با استان کرمانشاه همسایه است. استان ایلام، طبق جدیدترین تقسیم‌بندی، ۱۰ شهرستان دارد (امان‌پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶). نقشه شماره (۱) موقعیت شهرستان‌های استان ایلام را در سال ۱۳۹۲ نشان می‌دهد.

نقشه شماره (۱). موقعیت شهرستان‌های استان ایلام در سال ۱۳۹۲

ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

یافته‌های پژوهش

برای ارزیابی وضعیت پراکنش و رتبه‌بندی شاخص‌های منتخب گردشگری در استان ایلام، با توجه به آمارهای به دست آمده از سالنامه آماری استان، به تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری تحقیق مبادرت شد. جدول شماره (۲) ماتریس تصمیم‌گیری تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۲). ماتریس تصمیم‌گیری تحقیق

شهرستان	آبدانان	ایلام	ایوان	بدره	چرداول	دره‌شهر	دهلران	سیروان	ملکشاهی	مهران
زیرساخت ماهی - فرهنگی	C ₁	۳	۶	۳	۱	۴	۵	۱	۲	۲
	C ₂	۷	۶	۳	۳	۴	۱۳	۸	۳	۹
	C ₃	۶۰	۱۲۴	۸۱	۲۷	۸۵	۱۱۱	۷۲	۸۲	۳۹
	C ₄	۱	۲	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱
	C ₅	۱	۲	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱
زیرساخت راه و دسترسی	C ₆	۱۵۰	۲۲۴	۸۶	۵۰	۲۷۷	۳۵۸	۶۵	۹۲	۲۱۳
	C ₇	۰	۵۰	۱۲	۰	۶۳	۲	۰	۰	۵۷
	C ₈	۱۴۰	۲۳۶	۱۲۲	۱۰۰	۲۵۹	۵۳۲	۱۲۴	۱۳۵	۲۸۴
	C ₉	۱۵۰	۷۰	۲۱	۰	۲۲۳	۲۰۸	۰	۹۲	۶۳
	C ₁₀	۰	۲۳	۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زیرساخت آموزشی - پهناشویی	C ₁₁	۷	۳۹	۸	۴	۱۰	۹	۶	۴	۴
	C ₁₂	۱۶	۳۱	۱۷	۱۱	۳۸	۳۱	۲۰	۹	۸
	C ₁₃	۵۶	۱۰۵	۶۵	۳۰	۹۱	۷۶	۸۵	۴۴	۴۵
	C ₁₄	۲۴	۵۵	۱۶	۱۲	۲۶	۲۹	۲۵	۱۵	۱۲
	C ₁₅	۱۰	۳۱	۱۱	۳	۱۴	۳	۱۰	۶	۲
تاکتورهای طبیعی	C ₁₆	۱۴۰	۲۸۲۳	۱۰۰	۰	۱۷۰۰	۸۳	۳۰	۲۰	۱۰۰۰
	C ₁₇	۶	۱۰	۲	۲	۳	۹	۳	۶	۱۲
	C ₁₈	۷۹۹۸۱	۱۰۲۳۲۴	۵۳۴۵۴	۳۳۳۹۸	۷۵۴۶۲	۹۶۵۰۰	۲۲۶۶۸	۱۰۵۰۲۲	۲۳۲۹۶
	C ₁₉	۱۲۲۸۴۳	۷۰۴۸۴	۱۹۳۲۷	۱۲۹۳۳	۵۷۱۳۳	۲۹۰۰۵۶	۲۲۶۶۶	۴۸۴۸۰	۱۱۰۶۷۸
	C ₂₀	۸۰۶	۴۵۱	۰	۶۰	۸	۳۰۰	۱۵۵	۱۳۲	۱۳۸

مأخذ: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲)

پس از تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری؛ در مرحله اول، ماتریس داده باید بی‌مقیاس‌سازی شود؛ در این روش، نوع بی‌مقیاس‌سازی با استفاده از نرم‌سورت می‌گیرد. برای بیان اهمیت نسبی معیارها و شاخص‌های مورد استفاده باید وزن نسبی آنها را تعیین کرد. در این پژوهش، برای وزن‌دهی به ۲۰ معیار انتخابی از روش آنتروپی بهره گرفته شده است. جدول شماره (۳) نتیجه ماتریس بی‌مقیاس‌سازی شده نرم و جدول شماره (۴) وزن شاخص‌ها را با روش آنتروپی شانون نشان می‌دهد.

جدول شماره (۳). نتیجه ماتریس بی‌مقیاس‌سازی شده نورم

شهرستان	آبدانان	ایلام	ایوان	بدره	چرداول	دره‌شهر	دهلران	سیروان	ملکشاهی	مهران
زیرساخت مذهبی - فرهنگی	C1	۰/۲۸	۰/۵۶	۰/۲۸	۰/۰۹	۰/۳۷	۰/۲۸	۰/۰۹	۰/۱۹	۰/۱۹
	C2	۰/۳۲	۰/۲۷	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۱۸	۰/۵۹	۰/۳۷	۰/۱۴	۰/۴۱
	C3	۰/۲۳	۰/۴۸	۰/۳۲	۰/۱۱	۰/۳۳	۰/۴۳	۰/۲۸	۰/۳۲	۰/۱۵
	C4	۰/۳۰	۰/۶۰	۰/۳۰	۰/۰۰	۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۰۰	۰/۳۰	۰/۳۰
	C5	۰/۳۵	۰/۶۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۳۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۳۵
زیرساخت راه و دسترسی	C6	۰/۲۵	۰/۳۷	۰/۱۴	۰/۰۸	۰/۴۶	۰/۲۵	۰/۱۱	۰/۱۵	۰/۳۵
	C7	۰/۰۰	۰/۴۹	۰/۱۲	۰/۰۰	۰/۶۲	۰/۱۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۵۶
	C8	۰/۱۸	۰/۳۱	۰/۱۶	۰/۱۳	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۱۶	۰/۱۷	۰/۳۷
	C9	۰/۴۱	۰/۱۹	۰/۰۶	۰/۰۰	۰/۶۱	۰/۰۸	۰/۵۷	۰/۲۵	۰/۱۷
	C10	۰/۰۰	۰/۹۳	۰/۳۶	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
زیرساخت آموزشی - بهداشتی	C11	۰/۱۶	۰/۸۹	۰/۱۸	۰/۰۹	۰/۲۳	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۰۹	۰/۰۹
	C12	۰/۲۳	۰/۴۵	۰/۲۴	۰/۱۶	۰/۵۵	۰/۲۳	۰/۲۹	۰/۱۳	۰/۱۲
	C13	۰/۲۶	۰/۴۸	۰/۳۰	۰/۱۴	۰/۴۲	۰/۲۵	۰/۳۹	۰/۲۰	۰/۲۱
	C14	۰/۲۹	۰/۶۷	۰/۱۹	۰/۱۵	۰/۳۲	۰/۱۹	۰/۳۰	۰/۱۸	۰/۱۵
	C15	۰/۲۵	۰/۷۷	۰/۲۷	۰/۰۷	۰/۳۵	۰/۲۵	۰/۰۷	۰/۱۵	۰/۰۵
فاکتورهای طبیعی	C16	۰/۰۴	۰/۷۵	۰/۰۳	۰/۰۰	۰/۴۵	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۲۶
	C17	۰/۲۸	۰/۴۷	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۱۴	۰/۲۸	۰/۱۴	۰/۲۸	۰/۵۶
	C18	۰/۳۶	۰/۴۶	۰/۲۴	۰/۱۴	۰/۳۴	۰/۲۲	۰/۴۳	۰/۱۰	۰/۱۰
	C19	۰/۳۵	۰/۲۰	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۱۶	۰/۰۹	۰/۸۲	۰/۱۴	۰/۳۱
	C20	۰/۸۰	۰/۴۵	۰/۰۰	۰/۰۶	۰/۰۱	۰/۳۰	۰/۱۵	۰/۱۳	۰/۱۴

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵

جدول شماره (۴). وزن شاخص‌ها با استفاده از روش آنتروپی شانون

شهرستان	شهرستان	آبدانان	ایلام	ایوان	بدره	چرداول	دره‌شهر	دهلران	سیروان	ملکشاهی	مهران
زیرساخت بهداشتی - فرهنگی	C1	۰/۱۰	۰/۲۰	۰/۱۰	۰/۰۳	۰/۱۳	۰/۱۰	۰/۱۷	۰/۰۳	۰/۰۷	۰/۰۷
	C2	۰/۱۱	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۱۰	۰/۲۱	۰/۱۳	۰/۰۵	۰/۱۵
	C3	۰/۰۸	۰/۱۶	۰/۱۱	۰/۰۴	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۵	۰/۰۹	۰/۱۱	۰/۰۵
	C4	۰/۱۱	۰/۲۲	۰/۱۱	۰/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱
	C5	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۷	۰/۱۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۷
زیرساخت راه و دسترسی	C6	۰/۰۹	۰/۱۳	۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۱۷	۰/۰۹	۰/۲۲	۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۱۳
	C7	۰/۰۰	۰/۲۵	۰/۰۶	۰/۰۰	۰/۳۱	۰/۰۹	۰/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۲۸
	C8	۰/۰۷	۰/۱۱	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۲۵	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۱۳
	C9	۰/۱۷	۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۰۰	۰/۲۶	۰/۰۴	۰/۲۴	۰/۰۰	۰/۱۱	۰/۰۷
	C10	۰/۰۰	۰/۷۲	۰/۲۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
آموزش	C11	۰/۰۷	۰/۴۰	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۱۰	۰/۰۶	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۴
	C12	۰/۰۸	۰/۱۶	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۱۹	۰/۰۸	۰/۱۶	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۰۴
	C13	۰/۰۹	۰/۱۶	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۱۴	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۷	۰/۰۷
تاکر راه‌های طبیعی	C14	۰/۱۰	۰/۲۴	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۱۱	۰/۰۷	۰/۱۳	۰/۱۱	۰/۰۷	۰/۰۵
	C15	۰/۱۰	۰/۳۱	۰/۱۱	۰/۰۳	۰/۱۴	۰/۱۰	۰/۰۳	۰/۱۰	۰/۰۶	۰/۰۲
	C16	۰/۰۲	۰/۳۸	۰/۰۶	۰/۰۰	۰/۲۳	۰/۰۱	۰/۲۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۳
	C17	۰/۱۰	۰/۱۷	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۱۰	۰/۱۵	۰/۰۵	۰/۱۰	۰/۲۰
	C18	۰/۱۲	۰/۱۶	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۰۴	۰/۱۶	۰/۰۴
	C19	۰/۱۶	۰/۰۹	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۳۷	۰/۰۳	۰/۰۶	۰/۱۴
	C20	۰/۳۹	۰/۲۲	۰/۰۰	۰/۰۳	۰/۰۰	۰/۱۵	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۰	۰/۰۷

مأخذ: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

در مراحل بعد، ماتریس وزن شاخص‌ها در ماتریس بی‌مقیاس‌سازی، ضرب می‌شود؛ این ماتریس، ماتریس بی‌مقیاس‌شده موزون نام دارد. بعد از به دست آوردن ایده‌آل مثبت و منفی و فاصله ایده‌آل مثبت و منفی آنها، میزان نزدیکی (مقدار CL) هر گزینه به راه‌حل ایده‌آل محاسبه می‌شود. مقدار آن، بین صفر و یک است؛ هر چه این مقدار به یک نزدیک‌تر باشد، راه‌کار بهتر می‌باشد و رتبه هر یک را می‌توان مشخص کرد. جدول شماره (۵) رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان ایلام را با استفاده از مدل تاپسیس نشان می‌دهد.

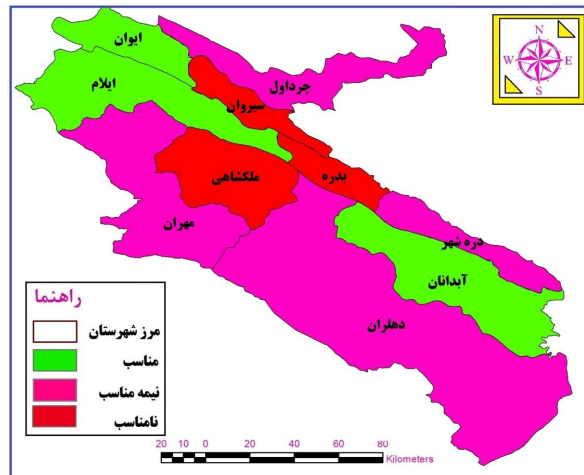
جدول شماره (۵). رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان ایلام با استفاده از مدل تاپسیس

شهرستان	آبدانان	ایلام	ایوان	بدره	چرداول	دره‌شهر	دهلران	سیروان	ملکشاهی	مهران
مقدار CL	۰/۳۳۹	۰/۸۶۲	۰/۳۲۱	۰/۰۱۴	۰/۲۵۶	۰/۱۷۷	۰/۲۲۶	۰/۰۴۹	۰/۱۰۳	۰/۲۷۹
رتبه	۲	۱	۳	۱۰	۵	۷	۶	۹	۸	۴

مأخذ: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

تحلیل یافته‌ها با استفاده از مدل Topsis نشان می‌دهد که در بین گزینه‌های تحقیق، شهرستان ایلام با میانگین ۰/۸۶۲ بالاترین رتبه را از نظر شاخص‌های منتخب تحقیق دارد. بعد از آن، شهرستان‌های آبدانان، ایوان، مهران، چرداول، دهلران، دره‌شهر، ملکشاهی، سیروان و بدره، به ترتیب با ارزش وزنی ۰/۳۳۹، ۰/۳۲۱، ۰/۲۷۹، ۰/۲۵۶، ۰/۲۲۶، ۰/۱۷۷، ۰/۱۰۳، ۰/۰۴۹ و ۰/۰۱۴ رده‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین، شهرستان ایلام به

دلیل مرکزیت خود نسبت به سایر شهرستان‌ها از امتیاز بیشتری برخوردار است. پس از رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌ها با استفاده از مدل تاپسیس، تحلیل مکانی- منطقه‌ای در محیط نرم‌افزار GIS انجام شد. نقشه شماره (۲) تحلیل مکانی- منطقه‌ای شاخص‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام را نشان می‌دهد.

نقشه شماره (۲). تحلیل مکانی- منطقه‌ای شاخص‌های گردشگری در شهرستان‌های استان ایلام
ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

در ادامه با استفاده از مدل برازش رگرسیونی در محیط نرم‌افزار SPSS میزان کارایی هر یک از شاخص‌های منتخب برای مشخص شدن درجه تأثیر و رابطه این شاخص‌ها با روند کلی وضعیت گردشگری در استان مورد ارزیابی قرار گرفت. لازم به ذکر است که شاخص‌های چهارگانه اصلی به عنوان متغیر مستقل و شاخص‌های تلفیقی که مجموع کل شاخص‌های گردشگری استان در این شاخص‌هاست، به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد. نتایج به دست آمده، حکایت از آن دارد که تمامی شاخص‌های چهارگانه با سطح اطمینان ۱۰۰٪ معنادار هستند و همگی در کارایی روند گردشگری در استان تأثیر مستقیم دارند (جدول شماره ۶).

جدول شماره (۶). آماره‌های تحلیل رگرسیونی چند متغیره شاخص‌های گردشگری

انحراف معیار	تعدیل شده R مجذور	R مجذور	R
۱۱/۶۵۴	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰

مأخذ: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵)

جدول شماره (۷). تحلیل واریانس چندگانه شاخص‌های گردشگری

منابع تغییر دهنده	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	کمیت F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۴۲۱۰/۳۷۲	۴	۱۶۸۱/۴۸۸	.	۰/۰۰۰
باقیمانده	۰/۰۰۰	۱۲۰	۰/۰۰۰		
مجموع	۴۲۱۰/۳۷۲	۱۲۴	-		

مأخذ: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵)

در جدول شماره (۸) با توجه به ضرایب استاندارد شده و میزان، مشخص می شود که هر یک واحد تغییر در انحراف معیار، به میزان ۰/۲۶۹ واحد در شاخص طبیعی، ۰/۲۵۷ واحد در شاخص مذهبی-فرهنگی، ۰/۲۴۸ واحد در شاخص راه و دسترسی و ۰/۲۳۳ واحد در شاخص آموزشی-بهداشتی، در سنجش کارایی روند گردشگری شهرستان های استان ایلام تغییر ایجاد می کند و این در حالی است که همه شاخص ها معنادار هستند و در فرایند گردشگری استان تأثیر می گذارند.

جدول شماره (۸). آماره ضرایب رگرسیونی شاخص های گردشگری

نام متغیر	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد شده	t	سطح معناداری
	B	خطا B			
راه و دسترسی	۰/۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۴۸	۱۹/۱۵۷	۰/۰۰۰
طبیعی	۰/۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۶۹	۱۸/۳۲۵	۰/۰۰۰
مذهبی - فرهنگی	۰/۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵۷	۱۹/۳۶۵	۰/۰۰۰
آموزشی - بهداشتی	۰/۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۳۳	۱۹/۳۱۳	۰/۰۰۰

مأخذ: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵)

نتیجه گیری و پیشنهادات

گردشگری، به عنوان منظری که از دریچه آن، می توان به آسانی به بخشی از اهداف اقتصادی، فرهنگی و یا حتی سیاسی دست یافت، در صحنه رقابت بین المللی از جذابیت های منحصر به فردی برخوردار است و برگ برنده کشورهای رقیب محسوب می شود. جهانگردی تا پیش از دهه ۷۰ میلادی، به عنوان یک علم یا رشته پژوهشی مستقل، مطرح نشده و ناشناخته بود و تا زمان بروز پیامدهای منفی اش فقط به عنوان فعالیتی صنعتی-اقتصادی، مورد توجه قرار می گرفت. این پیامدها نشان دهنده ارتباط مستقیم تأثیرات جهانگردی با میزان رشد صنعت جهانگردی و سفرها بود. «تخریب محیط زیست به واسطه احداث هتل ها و اقامتگاه های جدید و سایر فعالیت های جهانگردی، افزایش فحشا و مصرف مواد مخدر و مصرفی شدن فرهنگ در مقاصد جهانگردی، فقر و بیکاری کارگران بومی در فصول کم مسافر و...» از مهمترین پیامدهای منفی گردشگری بودند که در ابتدای راه (دهه ۷۰م) مورد مطالعه قرار گرفتند.

پژوهش حاضر، بیست شاخص گردشگری را در بخش طبیعی و زیرساخت های فرهنگی-مذهبی، آموزشی-بهداشتی و راه و دسترسی در شهرستان های استان ایلام، مورد بررسی قرار داد. تحلیل یافته های ناشی از وزن دهی با آنتروپی شانن نشان می دهد که تأثیر گذارترین فاکتورها در شهرستان های ایلام، آبدانان، ایوان، بدره، چرداول، دره شهر، دهلران، سیروان، ملکشاهی و مهران، به ترتیب، شاخص های طول راه اصلی عریض، فضای سبز و ذخیره گاه جنگلی، خانه بهداشت، طول راه اصلی بزرگراه، نمایشگاه کتاب، مرتع، آموزشگاه ابتدایی و جنگل و پارک عمومی می باشد که بیشترین امتیاز، مربوط به شاخص های طول راه اصلی عریض با میانگین ۰/۲۲۴ و پارک جنگلی طبیعی با میانگین ۰/۱۰۲ است؛ کمترین امتیاز نیز به شاخص های مسجد و حسینیه با ارزش وزنی

۰/۰۰۹ و آموزشگاه ابتدایی با ارزش وزنی ۰/۰۰۸ اختصاص دارد. تحلیل یافته‌ها با استفاده از مدل تاپسیس نیز نشان می‌دهد که در بین گزینه‌های تحقیق، از لحاظ برخورداری از شاخص‌های منتخب، شهرستان‌های ایلام، آبدانان و ایوان در وضعیت مناسب، مهران، چرداول، دهلران و دره‌شهر در وضعیت نیمه‌مناسب و ملکشاهی، سیروان و بدره در وضعیت نامناسب قرار دارند؛ همچنین نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که شاخص طبیعی با میزان بتای ۰/۲۶۹، شاخص مذهبی-فرهنگی با میزان ۰/۲۵۷، شاخص راه و دسترسی با میزان ۰/۲۴۸ و شاخص آموزشی-بهداشتی با میزان ۰/۲۳۳ در سنجش کارایی روند گردشگری شهرستان‌های استان ایلام تغییر ایجاد می‌کنند.

با توجه به مستندات بررسی شده، می‌توان گفت که در حال حاضر، شهرستان‌های استان ایلام، فاقد یک برنامه جامع جهت ایجاد، حفاظت و نگهداری از زیرساخت‌های گردشگری هستند؛ اگرچه نهادهای مرتبط با گردشگری؛ بخصوص اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان و شهرداری‌های نقاط شهری شهرستان، اقدام به برنامه‌ریزی جهت تأمین و حفظ پتانسیل‌های گردشگری در بخش زیرساخت‌ها می‌کنند؛ لیکن این برنامه‌ها در چارچوب ملاحظات سیاسی و اجتماعی محدود شده‌اند و به بررسی‌های متناسب با گردشگری پایدار و پتانسیل‌های موجود نمی‌پردازند. در اصل، بخشی از این مشکلات، ناشی از نبود یک نگرش سیستمی و علمی به نیازهای مردم و ظرفیت موجود و عدم انطباق برنامه‌ها و سیاست‌ها با محیط می‌باشد که در صورت بروز چنین شرایطی؛ حتی صرف هزینه‌ها و تلاش برنامه‌ریزان نیز نمی‌تواند وضعیت پیش آمده را بهبود بخشد. با توجه به مطالب ذکر شده و به منظور تعادل بخشی شاخص‌های گردشگری مذکور در سطح شهرستان‌های استان ایلام، موارد ذیل پیشنهاد می‌شوند:

- آموزش همگانی و ارتقای فرهنگ جوامع در راستای حفظ و نگهداری از زیرساخت‌ها و استفاده کارا از آنها جهت پایداری و توسعه صنعت گردشگری و جذب گردشگر و توریست داخلی و خارجی؛
- ارزیابی آسیب‌پذیری زیرساخت‌های گردشگری در برابر خطرات؛
- استفاده از اصول مدون و راهبردی جهت حفظ سرمایه‌های ملی؛ به ویژه زیرساخت‌های گردشگری؛
- بهسازی و افزایش مقاومت زیرساخت‌های گردشگری بر اساس اصول و ضوابط مدون مبتنی بر حفظ و ایمنی؛

- جذب نیروی انسانی متخصص جهت افزایش فعالیت و کارایی سازمان‌های مرتبط؛ بخصوص اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان و شهرداری‌های نقاط شهری شهرستان؛
- حفظ اماکن متبرکه در شهرستان ایلام؛
- ایجاد تأسیسات و زیرساخت‌ها در شهرستان‌های ایوان، سیروان، ملکشاهی و بدره؛
- بالابردن تعداد نمایشگاه‌ها و کتابخانه‌های عمومی در شهرستان‌های بدره، سیروان و ملکشاهی؛
- توسعه زیرساخت‌ها در شهرستان‌های محروم استان جهت توسعه و رونق صنعت گردشگری.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- آستانی، سجاد و سهیل سیحان اردکانی؛ (زمستان ۱۳۹۱)، «ارزیابی اقلیم آسایش گردشگری شهر همدان در راستای گردشگری شهری با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی و مدل TCI»، فصلنامه هفت حصار، سال اول، شماره دوم، ۵۷-۶۶.
- ابراهیم پور، حبیب، میرعلی سیدنقوی و نورمحمد یعقوبی؛ (۱۳۸۹)، «عوامل مؤثر بر رضایت و وفاداری گردشگران در استان اردبیل (مطالعه موردی: منطقه گردشگری سرعین)»، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، دوره چهاردهم، شماره ۸، ۶۹-۹۲.
- ابراهیم زاده، عیسی، معصومه حافظ رضازاده و مرضیه دارایی؛ (تابستان ۱۳۹۳)، «برنامه ریزی و مکان یابی بهینه تسهیلات و زیرساخت های گردشگری شهری با استفاده از GIS (موردشناسی: شهر سمنان)»، جغرافیا و توسعه، شماره ۳۵، ۳۳-۴۸.
- اردستانی، محسن؛ (۱۳۸۷)، گردشگری روستایی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
- امان پور، سعید، علیرضا پرویزیان و مهدی علیرزاده؛ (۱۳۹۴)، «سنجش وضعیت شاخص های توسعه یافتگی در شهرستان های استان ایلام»، فصلنامه علمی - ترویجی فرهنگ ایلام، دوره شانزدهم، شماره ۴۸ و ۴۹، ۷-۲۷.
- پورمحمدی، محمدرضا؛ (۱۳۸۷)، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، چ چهارم، تهران: سمت.
- حاجی نژاد، علی، مهدی پورطاهری و علی احمدی؛ (زمستان ۱۳۸۸)، «تأثیرات گردشگری تجاری بر توسعه کالبدی فضایی مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر بانه)، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۰، ۹۹-۱۰۹.
- داس ویل، راجر؛ (۱۳۸۶)، مدیریت جهانگردی: مبانی، راهبردها و آثار، ترجمه محمد اعرابی و داوود ایزدی، چ چهارم، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
- راوودراد، اعظم، علی حاجی محمدی؛ (تابستان ۱۳۸۹)، «تفاوت شناخت حاصل از گردشگری واقعی و گردشگری مجازی بر پایه نظریه روایت»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۲، ۶۱-۸۱.
- زاهدی، شمس السادات؛ (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکو توریسم پایدار، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- زندیه، مهدی و شروین گودرزیان؛ (۱۳۹۳)، «رویکرد منظرین، عامل موفقیت گردشگری شهری»، فصلنامه علمی - پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، سال یازدهم، شماره ۳۰، ۵۹-۶۶.
- سهمگین، ح؛ (۱۳۸۴)، ارزیابی توسعه بالقوه گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- شهبانیان، پویان؛ (بایز و زمستان ۱۳۹۰)، «بررسی نقش و اثرات گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر، با تأکید بر ادراک ساکنان»، فصلنامه آرمان شهر، شماره ۷، ۱۲۱-۱۳۲.
- علیرزاده، کتایون؛ (۱۳۸۲)، «اثر حضور گردشگران بر محیط زیست (مطالعه موردی: بخش طرهبه در شهرستان مشهد)»، پژوهش های جغرافیا، شماره ۴۴، ۵۵-۷۰.
- کاظمی، مصطفی پور، سمیرا سعادت پور و فاطمه بیطرف؛ (بهار ۱۳۹۰)، «تأثیر تصویر ذهنی گردشگران بر ارزش ادراک شده از شهرهای ساحلی دریای خزر با تأکید بر نقش واسط کیفیت عوامل ادراک شده»، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲، ۱۹-۳۴.
- گی، چاک وای؛ (۱۳۸۵)، جهانگردی در چشم اندازی جامع، ترجمه علی پارسایان و محمد اعرابی، چ سوم، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
- مرکز آمار ایران؛ (۱۳۹۲)، سالنامه آماری استان ایلام.
- موسایی، میثم، سمیه هاشمی و میترا ابراهیمی؛ (بهار ۱۳۹۱)، «بررسی جامعه شناختی توسعه پایدار گردشگری در ایران؛ موانع، چالش ها، راهکارها»، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر، سال ششم، شماره ۱۶، ۲۵-۵۰.

ب) انگلیسی

- Brian E M King, Abraham Pizam, AdyMilman. (1993). Social impacts of tourism: Host perceptions, *Annals of Tourism Research* 665-650:(4)20, January 1993.
- Cevat Tosun. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. *Tourism Management* 303-289:(3)22, June 2001.
- Ching-Fu Chen and Pei-Chun Chen (2013). Another look at the heritage tourism

- experience, *Annals of Tourism Research*, 240-236, (1)41.
- Cocoossis H, Maxa A. Defining, (2002): Measuring and evaluating carrying capacity in European tourism destinations. Greece, University of the Aegean.
  - Griffin, Kand Tree, M.k., (1999), Human Development, Translated in Persian by Gholam Khaje Pour, Tehran, Wedad Publication.
  - Movahed, A. (2007). Urban Tourism, Ahvaz. Chamran University Press.
- W.T.O. (1999), *Tourism and Sustainable Development, The Global Importance of Tourism*, New York.